

Helsinški *bilten*

**HELŠINŠKI ODBOR
ZA LJUDSKA PRAVA U SRBIJI**
Kralja Milana 10, Beograd;
tel. 011/268-7404; fax. 2639-437;
e-mail: office@helsinki.org.rs
http://www.helsinki.org.rs

BR.121 // DECEMBAR 2015.

SRBIJA: EVROPSKA OPCIJA BEZ ALTERNATIVE

Evroatlantske integracije Srbije su složen i ambivalentan proces. Da bi stigla do otvaranja prvih poglavlja za pregovore Srbija je morala odustati od regionalnih aspiracija i istovremeno preuzeti odgovornost za počinjene zločine u ratovima od 1991. do 1999. godine. Zbog toga su regionalna saradnja i saradnja sa Haškim tribunalom bili ključni kriterijumi za zvaničan početak pregovora.

Evropska unija (EU) podstiče uključ enje celog Zapadnog Balkana u evrointegracije. Na tome radi još od 2003. godine kad je i zvanično na samitu EU u Solunu pozvala sve zemlje Balkana da postanu članice. Od tada su sve one prošle kroz svojevrsan proces usklađivanja sa EU standardima i normama. S obzirom da su sve zemlje manje-više u postkonfliktnoj fazi, sa još nekonolidovanim demokratijama, još uvek otvorenim graničnim pitanjima, proces pridruživanja

je spor i ponekad veoma dramatičan. Ekonomski oporavak ovih zemlja je neizvestan i često je glavni uzrok za regresivne trendova u njima, s izraženim autoritarnim tendencijama.

Širi međunarodni kontekst takođe utiče na dinamiku na Balkanu. Ukrajinka i izbeglička kriza, terorizam, tenzije između Zapada i Rusije - sve to je uticalo da EU i NATO shvate da bez stabilnosti Balkana dovode u pitanje i vlastitu bezbednost. U tom svetlu treba razumeti i poziv NATO Crnoj Gori da postane članice ovog saveza, da se otvore prva poglavlja za pregovore EU sa Srbijom, da se Kosovu ponudi ugovor o Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju EU, kao i da se inicira novi krug razgovora i inicijativa za deblokiranje bosanskog „čvora“.

Sve veće prisustvo Rusije u regionu takođe je pospešilo ubrzanje nekih odluka NATO i EU, kako bi se sprečilo otvaranje novih teritorijalnih sporova koji izlaze iz jugoslovenskog okvira. Naime, rat u Siriji i izbeglička kriza, učešće boraca sa prostora bivše Jugoslavije u metežu na Bliskom istoku, balkanski prostor direktno povezuje sa bliskoistočnim kontekstom i, u tom smislu dovedu u pitanje mnoga rešenja i oživljava nove aspiracije. Zato je važno da se ne odustane od kriterijuma koji balkanski prostor čvrsto vezuju za evropske integracije.

STALNE DILEME SRBIJE

Srbiju karakterišu dva paralelna, potpuno različita toka - unutrašnji i spoljnopolički, čiji je raskorak kulminirao krajem godine. Uspešno privođenje kraju mandata predsedavajućeg Organizacijom za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS), kao i otvaranje prvih poglavlja (35 i 32), u procesu pristupanja Evropskoj uniji (EU), preklapilo se s uznemirujućom, gotovo haotičnom situacijom na domaćoj sceni. Potpuna podvojenost spoljne i unutrašnje politike navela je neke komentatore da je nazovu, „bipolarnim

poremećajem“.¹ To se drastično manifestovalo navodnom pretnjom „državnim udarom“² samo nekoliko dana uoči najznačajnijeg međunarodnog događaja u Srbiji tokom poslednjih 30 godina: ministarske konferencije više desetina šefova diplomatije OEBS zemalja, među kojima su bili i ministri spoljnih poslova Amerike, Džon Keri, Rusije, Sergej Lavrov, Turske, Mevlut Čavuşoglu i niz drugih.³

Podvojenost Srbije odražava njenu suštinsku nedefinisanoost, kako na unutrašnjem, tako i na spoljnopoličkom planu. Raskorak između zvaničnog opredeljenja za evropski put i tradicionalne lojalnosti prema Rusiji, sve je veći. Pogotovo u kontekstu proruskog raspoloženja velikog dela javnosti⁴ i sklonosti autoritarnosti najjače političke ličnosti u zemlji, premijera Aleksandra Vučića, koji svoju vladavinu temelji na manipulaciji, zastrašivanju, stalnoj proizvodnji afera, paranoji... Osim toga njegovi bliski saradnici pokazuju besprimernu bahatost i neodgovornost.

Nespремnost Srbije da se geopolitički opredeli, deo je njene tradicije i političke istorije. Kako primećuje glavni i odgovorni urednik Nove

1 Jasmina Lukač, Danas, 5-6. decembar 2015.

2 Priču o državnom udaru, kao direktnoj pretnji premijeru Aleksandru Vučiću, lansirao je glavni urednik tabloida Informer, gostujući više dana po nekoliko sati na televiziji s nacionalnom frekvencijom, Pink; vlasnik te privatne televizije Željko Mitrović, kao i glavni urednik Informera Dragan Vučićević podanički i bezrezervno podržavaju premijera i aktuelnu vladu, što važi i za mediji kojima rukovode.

3 Podignute tenzije zbog „najavljenog“ državnog udara smirio je sam premijer Vučić, gostujući na Radioteleviziji Srbije, dva dana uoči početka ministarske konferencije OEBS; tom prilikom je izjavio da je situacija u Srbiji stabilna, i da se upravo po stabilnosti Srbija razlikuje od drugih zemalja u regionu.

Emisija „Upitnik“, Radiotelevizija Srbije, 1. decembar 2015.

4 Priključenje EU podržava jedva nešto više od 20 posto građana, ako bi briselski uslov bio priznavanje Kosova; u tom slučaju više od 70 posto građana bilo bi za čvrće veze s Rusijom.

srpske političke misli Đorđe Vukadinović, „... Srbija je izabrala Vučića baš zato što nije imala snage da izabere bilo šta: ni Evropu, ni Rusiju, ni liberalizam, ni socijalizam, ni jasan otpor ni pravu kapitulaciju“.⁵

Geostrateška nekonsolidovanost Srbije koja je na duži rok neodrživa, tokom 2015. godine bila je pred novim izazovima. Balkansko poluostrvo dospelo je u fokus najvažnijih globalnih igrača – Sjedinjenih Država Amerike (SAD), i Rusije. Mada je državni sekretar SAD Džon Keri još polovinom godine rekao da su zemlje Zapadnog Balkana (Srbija, Makedonija, Crna Gora, Kosovo) na „liniji vatre“, dinamika događaja na Bliskom istoku taj neugodni položaj učinila je još delikatnijim. Tokom cele 2015. godine Rusija je nastojala da u regionu, prvenstveno u Srbiji i Republici Srpskoj, ali i u Makedoniji, osnaži prisustvo ekspanzijom „meke moći“: kako u medijskoj, tako i u publicističkoj, naučnoj i generalno kulturno-umetničkoj sferi.

ZAPAD PODUPIRE EVROINTEGRACIJE

U kontekstu eskalacije sukoba u Siriji (u koju se od oktobra s „tvrdom silom“, ostalim međunarodnim akterima pridružila i Rusija) i izbegličke krize koja se preko Balkana, tzv. južnom rutom preliva u Evropu, region je u geopolitičkom smislu dobio na značaju. Prvenstveno za SAD koje su ga, za razliku od Rusije koja je još pre nekoliko godina tu prepoznala sopstvene interese, zapostavile na račun nekih drugih osetljivih tačaka na planeti. Tokom 2014. godine Aleksandar Vučić je dva puta boravio u zvaničnoj poseti Vašingtonu, potom je američki potpredsednik Džozef Bajden je prisustvovao regionalnom skupu Brdo-Brioni (koji je nakon višegodišnje pauze obnovljen i početkom novembra održan u Zagrebu), a

u Beogradu je, na konferenciju OEBS došao državni sekretar Džon Keri.

Dolazak dvojice visokih američkih zvaničnika u region – potpredsednika Bajdena u Zagreb na regionalni samit Brdo-Brioni i državnog sekretara Kerija u Beograd na konferenciju OEBS – u razmaku od samo sedam dana potencira značaj koga Vašington u ovom trenutku pridaje Balkanu. Naime, kako su podsećali mediji u Hrvatskoj, takva učestalost američkog prisustva bila je samo u vreme ratova (devedesetih).

Po mišljenju tamošnjih analitičara, činjenica da je u Beograd došao državni sekretar Džon Keri, čija je funkcija jača o Bajdenove potpredsedničke, šalje poruku da je „Srbija bezbednosno interesantnija od Hrvatske, s obzirom na ogroman ruski uticaj“⁶ u Srbiji. Kako precizira profesor Filozofskog fakulteta u Zagrebu Žarko Puhovski, „dolazak Kerija je, svakako, pokušaj Amerike da izvuče Srbiju iz domena ruskog uticaja“.⁷

Prilikom susreta sa predsednikom Nikolićem u Zagrebu (bila je to inače, prva Nikolićeva poseta hrvatskoj prestonici otkako je postao predsednik) Bajden je dao podršku Srbiji na evropskom putu. Kako je nakon susreta preneo Nikolić, Bajden je „obavešten i saglasan s tim da... Srbija nema nameru da traži prijem u NATO... ali da će podržati ostale zemlje članice bivše Jugoslavije da postanu članice NATO“.

Regionalna saradnja je i dalje problematična. Aktuelna vlast je nekonzistentna i neiskrena u odnosima prema susednim zemljama i regionu u celini. S jedne strane, redovnije nego ranije održavaju su bilateralni (čak i zajedničke sednice vlada) i multilateralni susreti, dinamizirani su forumi regionalne saradnje, poput Berlinskog i procesa Brdo-Brioni, šalju se prijateljske poruke i čine pomirljivi gestovi (odlazak premijera Vučića u Srebrenicu na obelažavanje 20-godišnjice

5 Autorski tekst „Bilans Vučićevog termidora“, Vreme, 5. decembar 2015.

6 Danas, 26. novembar 2015.

7 Politika, 26. novembar 2015.

genocida, dolazak tročlanog Predsedništva BiH u Beograd). Međutim, istovremeno se na domaćoj sceni, kako u medijima, tako i u najvećem delu javnosti ponavljaju stereotipi i interpretacije koje truju atmosferu u međusobnim odnosima. Među najnovijim primerima treba izdvojiti počasti s kojima je iz Haga, nakon odsluženja zatvorske kazne dočekan general Vojin Lazarević, osuđen po komandnoj odgovornosti za masovne zločine nad kosovskim Albancima, počinjenih tokom 1999. godine.

CRNA GORA I DALJE META VELIKOSRPSKIH PRETENZIJA

Poziv Crnoj Gori da pristupi NATO srpski nacionalisti su dočekali kao udarac srpskim interesima, iako članstvo Crne Gore u NATO učvršćuje i konsoliduje regionalnu bezbednost. Dok se očekivalo da Crna Gora dobije zvaničan poziv za članstvo, organizovane su višednevne demonstracije protiv Vlade i premijera Mila Đukanovića, sa ciljem iznuđivanja vanrednog stanja. Da se to dogodilo, Crna Gorta bi ostala bez pozivnice za članstvo u Severnoatlanskoj alijansi. Demonstracije su predvodile prorúske srpske opozicione stranke i velikodostojnik Srpske pravoslavne crkve u Crnoj Gori, mitropolit Amfilohije. Zvanična Srbija je ostala neutralna što je važno i za medije koji su pod kontrolom Vlade. Ostali mediji, ne samo tabloidi zdušno su navijali za demonstrante i obaranje legitimne vlasti u susednoj državi. U tim se krugovima naima, smatra da je članstvo Crne Gore u NATO, ne samo antirusko, nego prevashodno i antisrpsko pozicioniranje.⁸

8 „Svi u okruženju samo čekaju da nas raskomadaju. Ko to nije shvatio u poruci Filipa Vujanovića da više niko neće okupirati Crnu Goru, ili u teatralnom širenju NATO zastave na Cetinju, taj nije shvatio ništa“, piše u uvodniku glavni i idgivirni urednik Nedeljnika Veljko Lalić, nabrajajući i ostale „srpske arhineprijatelje“, Albance, Bošnjake (koji čekaju osvetu), Hrvate, Makedonce, Bugare, Mađare;

Neposredno pre samita NATO, kojom je prilikom Crnoj Gori upućena pozivnica za članstvo, Srbiju je prvi put u istoriji posetio najviši zvaničnik Alijanse, generalni sekretar Jens Stoltenberg. Manifestacija uspešne saradnje Vojske Srbije s NATO, probudila je tradicionalne animozitete, kako konzervativnog proruskog bloka, tako i većeg dela javnosti.

Nastavak protesta jednog dela opozicije poruka je da se još nije odustalo od pokušaja da se konstantnom protestima izazove politička kriza u Crnoj Gori. U tom bi slučaju, smatra opozicija crnogorski put prema NATO bio doveden u pitanje. Rusija i svakako deo srbijanskih cenatra moći pružaju podršku takvom scenariju.

HRONIKA NAJAVLJENOG „DRŽAVNOG UDARA“

Najavljeni „državni udar“ u, kako se tvrdilo, izvedbi „tajkunsko-mafijaškog lobija“, nekih ministara, ali i „stranih ambasada“, gotovo pune dve sedmice dominirao je medijskom i javnom scenom. Pravi povodi i razlozi izbijanja afere i njena stvarna pozadina ostali su nejasni. Dramatično ju je lansirao glavni i odgovorni urednik tabloida Informer, Dragan Vučićević, gostujući na Televiziji Pink,⁹ a „prizemljio je“ premijer Vučić, gostujući na Javnom medijskom servisu RTS, 1. decembra. Samo dan ranije premijer Vučić je i sam učestvovao u podizanju napetosti i neizvesnosti: dva puta je išao na razgovor s predsednikom Srbije Tomislavom Nikolićem i jednom u Ministarstvo unutrašnjih poslova da bi na poligrafu demantovao neke optužbe na svoj račun – i jedno i drugo u kontekstu „opasnosti“ koja je navodno lebdila nad Srbijom.

Formalni zaplet odigravao se u trouglu tri medija – dva tabloida i provladinog, političkog dnevnika Politika. Jedan od tabloida (Informer)
Nedeljnik, 10. decembar 2015.

9 Jutarnji program TVPink, 22. novembar 2015.

koga odlikuje beskrajna servilnost prema Vladi i premijeru lično, optužio je drugog (Kurir), za obmanjivanje javnosti i reketiranje ovdašnjih biznismena (konkretno, Miroslava Bogičevića). Osim toga, vlasnici Kurira nedavno su javno tvrdili da su preuzimajući dugove nemačke medijske korporacije WAC, „kupili“ Politiku iz koje se WAC povukao još pre nekoliko godina, a koja je delimično i sada u državnom vlasništvu.¹⁰ Ni to medijsko zamešateljstvo nije u međuvremenu raspletljano.

Predsednik Republike Tomislav Nikolić naknadno je izjavio (intervju Politici) da „ni u jednom izveštaju BIA i vojne službe bezbednosti nije bilo nagoveštaja da se u Srbiji sprema državni udar“. On je istakao da je dobio „procenu da nema takvih opasnosti, te da nema razloga da veruje nečemu što čuje na televiziji ili pročita u novinama.“¹¹ Međutim, Nikolićeva insinucija u istom intervjuu da službe deluju samostalno i da vrše selekciju onoga što dostavljaju na uvid (pa i predsedniku države) je zabrinjavajuća, jer ukazuje na to da su centri moći i dalje izvan državnih institucija.

Za februar 2016. godine najavljena je izborna skupština Srpske napredne stranke (SNS) koja bi trebalo da bude u funkciji održavanja predstojećih lokalnih, pokrajinskih, a moguće je, i vanrednih parlamentarnih izbora. Procenjuje se da ta odluka zavisi jedino od lidera stranke. Predsednik Nikolić procenjuje da su i njegove šanse za reizbor veća ukoliko se predsednički i

¹⁰ Politika je, po slovu novousvojenih medijskih zakona takođe trebalo da bude privatizovana do kraja oktobra 2015; s obzirom da je reč o, kako je i njeni sadašnji članici shvataju, „nacionalnoj instituciji“, u međuvremenu je njena privatizacija odgođena i to posebnim zakonskim rešenjem. Kako je reč o novini koja je po difoltu bliska vlasti, za sprečavanje Kurira da je preuzme bio i premijer lično.

¹¹ <http://www.politika.rs/scc/clanak/345641/>
Nikolic-Zasto-nisam-verovao-u-pricu-o-drzavnom-udaru.

parlamentarni izbori održe istovremeno (redovni termin za predsedničke izbore bio bi inače, 2017), jer mu je neophodna podrška premijera Vučića. Međutim, pitanje je ko će odlučivati o najpoželjnijem kandidatu za predsednika tog bloka (Vučić, nereformisane službe, ili Rusija). Predsednik Nikolić naime, nije jedini favorit Rusije.

Sve ukazuje na to da vladajućoj stranci predstoje unutrašnje tenzije i moguće turbulencije, što važi i za druge centre moći, posebno kad je reč o pregovorima sa EU. Prema Nikolićevim tvrdnjama, poglavlje 35 (normalizacija odnosa sa Kosovom) biće još predmetom unutrašnjih sukobljavanja. On je pozvao Srpsku akademiju nauka i umetnosti (SANU) i Srpsku pravoslavnu crkvu (SPC) da daju mišljenje upravo o tom poglavlju. Prema pisanju dnevnog lista Danas, antievropske stavove predsednika Srbije Tomislava Nikolića direktno podržava Rusija koja u njemu nalazi partnera za opstrukciji procesa evropskih integracija Srbije. Danas navodi da se iz diplomatskih izvora u Beogradu čuju mišljenja da se Nikolić uvek javi „čim se neki važan posao vezan za EU integracije okonča“, tako što to „nipodaštava i relativizuje značaj“.¹²

¹² http://www.danas.rs/danasrs/politika/rusija_koristi_nikolice_za_opstrukciju_eu_integracija_srbije_.56.html?news_id=313151#sthash.GNVDQVGV.dpuf

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Otvaranje pregovora sa EU je od strateške važnosti, jer bar načelno okreće Srbiju u tom pravcu. To nikako ne znači da će pregovori biti jednostavni i bez značajnih prepreka.

Srbija objektivno nema drugu alternativu i važno je da se građanima objasni šta podrazumevaju evrointegracije, kako bi se sprečila ili umanjila manipulacija o navodnom ucenjivanju Srbije, posebno kada je reč o Kosovu i njenoj navodnoj neutralnosti.

Vlada mora pregovore učiniti što transparentijim, posebno u oblastima koje su predmet najveće manipulacije.

Pregovori zahtevaju mobilizaciju svih delova društva koji već dugo podržavaju tu orijentaciju - civilno društvo, profesionalne asocijacije, mali i srednji privrednici, neki mediji.

Neophodno je da se i visokoškolske institucije (posebno Beogradski univerzitet) uključe u mobilizaciju mladih ljudi za tu opciju i da na taj način doprinose zaustavljanju odliva mladih kadrova. Najveći deficit u pregovorima će biti upravo nedostatak mladih i sposobnih stručnjaka.